

DE VONDER

Gebruik Kop 1, Kop 2, Kop 3 en Bold voor verschillende
aanhullende opmaak mogelijkheden

2019 Jaargang 25 nr. 1

VAN HET BESTUUR

Ook dit keer bevat de bestuursrubriek het overzicht van de nieuwe leden van De Vonder en de rubriek familieberichten/lief en leed, waarin we bij ons bekende feestelijke of droevige berichten over onze leden vermelden. Verder geven we informatie over wat er thans binnen onze vereniging speelt.

Nieuwe leden van Heemkundekring De Vonder

In de afgelopen periode hebben zich als nieuwe leden aangemeld bij onze vereniging:

Ton Bakens, Ruud van Heugten, Anton Lamers, Guido Sanders en Guus Timmermans uit Asten
Petra van Dinther en Bart Janssen uit Someren

In memoriam Piet van Velthoven

Op 17 februari overleed ons lid Piet van Velthoven op de leeftijd van 73 jaar. Piet was erg actief voor diverse verenigingen en ook voor De Vonder. Hij was één van onze gidsen bij de dorpswandelingen in Someren, verzorgde rondleidingen in de Heemkamer voor basisschoolleerlingen, was lid van de werkgroep foto en stak regelmatig een handje toe bij allerlei activiteiten. Wij wensen Henriëtte, de kinderen en kleinkinderen veel sterkte toe.

Renovatie keukens en toiletten Heemhuis en Archeologiehuis

Zoals eerder aangekondigd staat er een renovatie van de keukens en toiletten in onze gebouwen aan de Molenstraat 10 en 14 op de rol. De werkzaamheden beginnen in het Heemhuis op maandag 11 maart en zullen naar verwachting duren tot woensdag 25 maart. In deze periode is het heemhuis niet te gebruiken voor bijeenkomsten. We kunnen uitwijken naar de bibliotheek of naar het Archeologiehuis. Van 27 maart tot en met 12 april staat de renovatie in het Archeologiehuis gepland.

Publicatie oorlogsdagboek Jan Michels

Vorige keer hebben we bericht over onze wens een handgeschreven oorlogsdagboek van Jan Michels, die van mei 1943 tot het einde van de oorlog (september 1944) ondergedoken zat in Lierop, uit te geven. We kunnen dit cultuurhistorisch interessante dagboek met een voorwoord van Jans dochter Ank gaan uitgeven, nu we van de gemeente Someren een subsidie hebben ontvangen. De komende periode zal de mogelijkheid geboden worden in te tekenen op exemplaren van dit boek.

Rabobank Clubkascampagne in april

Ook dit voorjaar organiseert Rabobank Peelland Zuid de Rabobank Clubkas Campagne. Dit jaar is een bedrag van € 275.000,- beschikbaar. Leden van de bank mogen dit bedrag verdelen over de verenigingen en stichtingen die meedoen. Alle leden ontvangen ieder vijf stemmen die zij op de deelnemende verenigingen of stichtingen uitbrengen tijdens de stemperiode van 4 tot en met 30 april 2019. Tijdens de roadshow in Someren op zaterdag 25 mei om 15.00 uur wordt bekend gemaakt wat de opbrengst is voor de verenigingen die gehuisvest zijn in Someren-dorp.

Overige zaken

Op woensdag 20 maart zal een deel van onze bibliotheek worden overgedragen aan de bibliotheek te Someren en daar in te zien en te lenen zijn. De samenwerking tussen onze organisaties krijgt daarmee een verdere concrete uitwerking.

Het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC) in 's-Hertogenbosch is een gratis scannen-op-verzoek-service gestart. Daarmee is het BHIC de eerste archiefdienst in Noord-Brabant die op grote schaal scannen-op-verzoek aanbiedt. Via internet historisch onderzoek doen in de Brabantse archieven was nog nooit zó eenvoudig. Volgens Christian van der Ven, coördinator digitale dienstverlening bij het BHIC, is een bezoek aan de studiezaal vaak niet meer nodig: "Van veel archiefstukken staan al scans online. En zo niet, dan kun je die voortaan vaak met een druk op de knop aanvragen. Bij veel beschrijvingen van archiefstukken op onze website staat namelijk een scannen-op-verzoek--knopje. Wij scannen de gewenste stukken voor je en zetten ze online. Je kunt ze daarna bekijken en downloaden. Deze service is gratis, trouwens net als een bezoek aan de studiezaal. Gebruik van archieven moet zo laagdrempelig mogelijk zijn." Niet voor alle archiefstukken is scannen-op-verzoek mogelijk. In de regel worden alleen archiefstukken gesand die minstens 110 jaar oud zijn. Meer informatie over scannen-op-verzoek: www.bhic.nl/scannen-op-verzoek

Activiteiten komende periode

In de komende periode zijn er drie lezingen. De eerste lezing door Ineke Strouken vindt plaats op donderdag 11 april (gewijzigd, stond op 10 april) in Hotel Centraal te Someren en gaat over immaterieel erfgoed in Noord-Brabant. (*vervolg pag. 3*)

DE VONDER

heemkundekring

DE VONDER
asten - someren

VAN DE REDACTIE

Afscheid van Gerard ten Thije, redactor honoris causa.

In de laatste bijeenkomst van de redactie liet Gerard ten Thije ons weten zijn werkzaamheden voor de Vonder te willen beëindigen.

Gezien o.a. zijn leeftijd voelt hij zich vaker minder goed te pas en leek het hem verstandiger deze stap te zetten.

Nou, wij zullen hem missen, dat moge duidelijk zijn. Zowat alles wat de Vonder betreft ging door zijn kritische vingers. Ook tussen de besprekingen door kon je van hem een bericht krijgen met een corrigerende opmerking.

Deze zeer getogen Astenaar kwam desnoods met zijn scootmobiel de brug over om geen vergadering te missen.

Hij was zo betrokken, dat hij het zelfs op het scheiden van de markt niet kon laten de schrijver van dit afscheidswordje met handgebaren tot bescheidenheid te manen.

Gevraagd naar wat eenieder van hem vond als mederedacteur vlogen hem terecht allerlei loftuitingen om de oren: ijverig, zeer betrokken, scherp, ideeënrijk, stimulerend, collegiaal. Vaardig met de pen, goed schrijver, wist de krenten uit de pap te vissen en er iets moois van te maken, enz, enz..... En voegde iemand eraan toe...: "een fijn mens". Eenieder beaamde dat.

Om de vader van Dik Trom te parafaseren: het is een bijzondere man, en dat is ie"!!

Gerard, heel hartelijk bedankt voor je vele werk, raadgevingen, inzet en collegialiteit.

Het ga je goed !!

Collega's redactieleden.

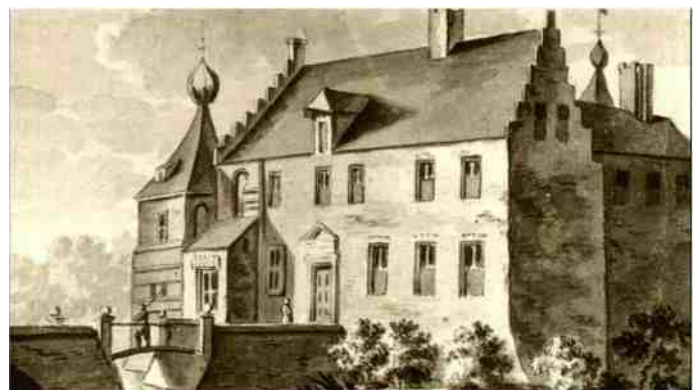
2	Van het bestuur
3	Van de redactie
4	Asten verdedigd in '14-'18 deel 2
9	Gedicht Anna Gehem-van Poppel
10	Balisboom
15	Notities Jan van Lierop rond de bevrijding van Asten deel 1
17	Vacatures werkgroep Redactie
18	80 jaar oorlog 1568-1648, ook in Asten
18	Algemene informatie
19	Burengeruchten
20	Vrienden van De Vonder

vervolg pag. 2

Op woensdag 15 mei houdt Hans van den Broek een lezing in Museum Klok & Peel te Asten over vroedvrouwen, vondelingen en vlekjes. En op woensdag 12 juni houdt Hans van den Eeden in Museum Klok & Peel te Asten zijn lezing over de Noord-Brabantse IJzeren Eeuw.

De jaarlijkse contactavond in Hotel Centraal te Someren is op vrijdag 22 maart. Daar zal Leon Pouls een voordracht houden over de verschillen tussen mannen en vrouwen. Verder houden we op 2 april in Museum Klok & Peel te Asten onze ledenvergadering, met na de pauze een lezing door Gerard Geboers over de vondsten uit de bedding van de Eeuwselse Loop. De kleine excursie vindt dit jaar plaats op zaterdag 25 mei. We gaan dan naar het Weverijmuseum in Geldrop.

Namens het bestuur, Jan van de Rijdt

ASTEN VERDEDIGD IN 1914 – 1918 (deel 2)

Hans van de Laarschot

In Ommel komt een kantonnementsziekenverblijf, dat meteen ingericht wordt als de troepen zijn gearriveerd. Als er gewonden vallen, dient dit tijdig ingericht te zijn als hoofdverbandplaats (afb. 1). De pastorie van Ommel is voor de groep Asten de aangewezen hoofdverbandplaats. *Voor bedden moet echter gezorgd worden, eveneens voor verplegend personeel.* Vanuit de stelling bij Asten kunnen de marsvaardige gewonden naar de verzamelplaatsen (afb. 1) in Vlierden bij de kerk en in Liessel, ook bij de kerk. *Op al deze plaatsen kunnen de gewonden bij aankomst desgewenscht in nabij gelegen gebouwen rusten, terwijl gelegenheid is hen te laven en opnieuw verbanden aan te leggen.*

In Asten zijn, evenals in Helmond, geen geschikte vervoermiddelen aanwezig om de gewonden naar het treinstation in Deurne te brengen. Die zullen aangeschaft moeten worden of van elders aangevoerd.

In Deurne zal de gewondentrein opgesteld zijn op lijn 1 (afb. 3). Op perron 1 kan het inladen van veertien wagons gelijktijdig geschieden. De Deurnese stationschef is ermee akkoord dat het gewone treinverkeer dan omgeleid wordt via lijn 3. Op de hulpverbandplaatsen (afb. 1) in Asten en Helmond kan men gewonden niet gedurende langere tijd verplegen. Daarom adviseert de verkenners om in het groot-kasteel van Deurne een ziekenzaal in te richten voor soldaten die te zwaar gewond zijn om op transport te gaan.

De bevolking is weinig zindelijk, maar het water is in Ommel goed drinkbaar

De verkenners van de noordelijke sector rapporteert over de geneeskundige en hygiënische omstandigheden in Ommel:

Hygiënische toestand in de gemeente (onderdelen van de gemeente):

- *Besmettelijke ziekten komen niet voor.*
- *De bevolking is weinig zindelijk. Het welwater is goed drinkbaar; bij de school is een goede pomp.*
- *De afvoer van faccaliën is slecht.*
- *Bij voorkeur niet de woningen met ingebouwden stal te beleggen.*
- *Voor het baden gebruik te maken van de gelegenheid te Vlierden. Dat is het zuivelfabriekje.*

Badgelegenheid in de 3 zuivelfabriekjes van Asten

En voor Asten-dorp komt de verkenners tot de volgende bevindingen:

Plaats van het Kantonnementsziekenverblijf: Schoollokaal van het Liefdehuis. 3 zusters kunnen hulp bij de verpleging verlenen. Bedden niet beschikbaar.

Hygiënische toestand in de gemeente (onderdelen van de gemeente):

- *Besmettelijke ziekten komen niet voor, behoudens een op zich zelf staand geval van diphtherie.*
- *Het welwater is goed; de pomp op het marktplein levert goed water..*
- *Badgelegenheid te maken in 3 kleine zuivelfabriekjes.*
- *Den troep te waarschuwen tegen gebruik van water uit de Zuid-Willemsvaart.*

Geneeskundig personeel en materieel dat beschikbaar kan worden gesteld:

- *In de gemeente is één arts aanwezig, geen verpleegsters.*
- *Geneeskundig materieel niet beschikbaar.*

Vervoermiddelen, welke beschikbaar kunnen worden gesteld:

- *De gemeente beschikt over één brancard op wielen;*
- *Auto's voor ziekenvervoer in te richten zijn aanwezig, 1 bij Dr. Verhoeven en één bij Sengers.*
- *Wagens op veeren zijn te verkrijgen bij:*

<u>Gidsen</u> [= Gitzels]	2 stuks
[Van Golstein] <u>Brouwers</u>	1 “
<u>Driesen</u>	1 “

De onderkomens in de boerderijen in de gehuchten moeten grondig gereinigd worden

De verkenners heeft ook de medische en hygiënische omstandigheden in een aantal gehuchten voor de groep Asten bekeken. Het gaat om Oostappen, Achterste en Voorste Diesdonk, Vosselen, Wolfsberg, Heusden en Behelp. En voor de onder Vlierden vallende Achterste en Voorste Beersdonk.

Zijn bevindingen:

Hygiënische toestand in de gemeente (onderdelen van de gemeente):

- *De boerderijen in deze gehuchten zijn onzindelijk, vooral die in Wolfsberg, Heusden en Behelp. Vóórdat hier de kantonnementen betrokken worden, de ver-*

trekken grondig te reinigen.

- Gebruik te maken van de badgelegenheid te Asten; ook kan gelegenheid gemaakt worden in een zuivel-fabriekje te Heusden.

- Den troep te waarschuwen tegen gebruik van water uit de Zuid-Willemsvaart.

Geneeskundig personeel en materieel dat beschikbaar kan worden gesteld: Niet aanwezig.

Vervoermiddelen, welke beschikbaar kunnen worden gesteld: Niet aanwezig.

Over de weg Asten-Vlierden naar de opnamestellingen achter de Astense en de Oude Aa

De vijand kan de Nederlandse soldaten wel eens op de vlucht doen slaan en hen achtervolgen. Het is goed om dan te weten welke terugtochtwegen het beste naar de dan door de Nederlanders in te nemen opnamestellingen (afb. 1) leiden.

De soldaten in de zuidelijker aan de Zuid-Willemsvaart gelegen stellingen kunnen zich terugtrekken via de weg Asten-Vlierden. Een geschikte opnamestelling ligt achter de Astense Aa en de Oude Aa. *Beide riviertjes hebben als hindernis weinig betekenis, ook voor wat het voorgelegen terrein betreft.*

Het stelling nemen onmiddellijk achter de Oude Aa is voorts niet mogelijk, aangezien zich aan den zuidelijken oever een hoogterand bevindt, die hooger is dan het terrein onmiddellijk noordelijk van de Oude Aa gelegen.

Verder ten noorden van de Oude Aa loopt het terrein wederom op, doch aldaar stelling nemende, zou men bij de Aa een aanmerkelijke doode hoek krijgen. Het zal daarom aanbeveling verdienen de gevechtstellingen der infanterie te kiezen ten zuiden van de Oude Aa. Het hele gebied van Schooteind tot oostelijk van de weg Vlierden-Deurne kan zo door de infanterie bestreken worden. Ongeveer 500 meter daar achter kunnen de kanonnen geplaatst worden, die het terrein ten westen van de weg Ommel-Vlierden en de weg zelf onder vuur kunnen nemen. Op beide terreinen moet wel wat hout worden opgeruimd. Dat hoeft niet te gebeuren voor infanterieopstellingen aan de zuidoostzijde van Vlierden vanaf de dorpsrand. Zij bestrijken het gebied tot 200 meter ten westen van de weg Ommel-Vlierden en de kanonnen kunnen het naderingsterrein tot op 1 kilometer beschieten.

De weg Asten-Liessel leidt naar de opnamestelling bij Liessel

Ten noordwesten van Liessel ligt ook een geschikte opnamestelling, die te bereiken is via de weg Asten--Liessel. *Veel kracht is er in die stelling niet. Het terrein van af den kunstweg DEURNE-LIESEL tot aan het boschterrein bij HAZELDONK is geheel vlak en met uitzondering van eenige opslag en een paar kleine boschperceelen ook geheel onbedekt.* En de Astense Aa heeft als hindernis geen betekenis. De bataljons, die zich naar hier terugtrekken, kunnen het terrein tot aan de lijn Leensel-Hoek bestrijken en zodoende ook de weg Leensel-Liessel. De kanonnen, op 500 meter achter de stelling, hebben geen verder schootsveld.

De stelling Asten

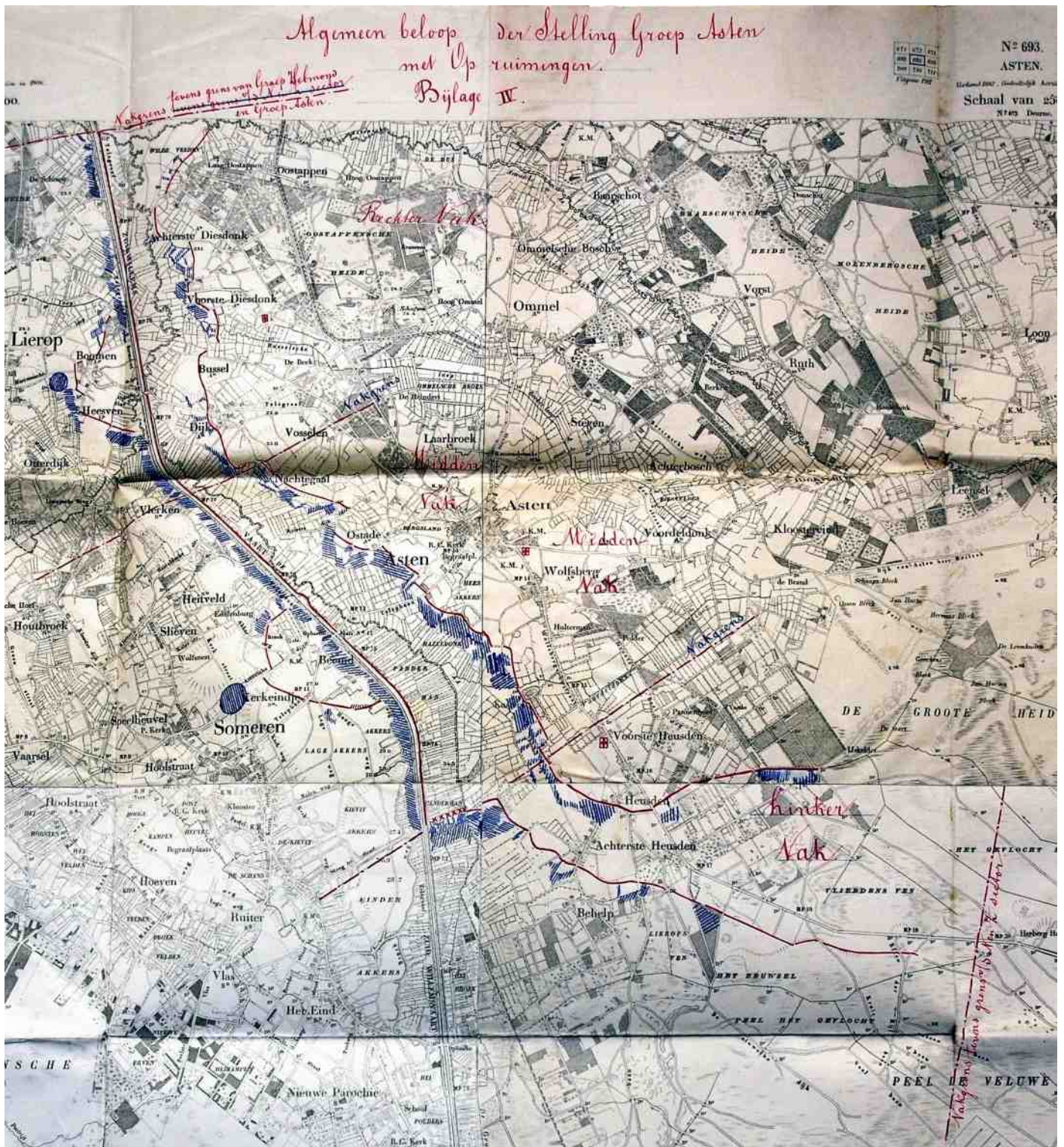
De stelling loopt – behoudens de te vormen bruggehoofden bij Lierop en Someren – over den oostelijken kanaaldijk tot aan het pontveer tusschen pl. 73 en 74, buigt dan in oostel. en zuidoostel. richting af over het gehucht Achterste Heusden, naar de hoogte rug, welke op gemiddeld 150 M zuidelijk van en evenwijdig aan den kunstweg naar Meijel loopt, om te eindigen ongeveer ter hoogte van pl. 19 aan dien kunstweg. Totale lengte ± 13 K.M.

Op 16 augustus 1917 is bepaald in de voorbespreking in het hoofdkwartier, dat aan de westzijde van de bruggen bij de sluizen 10 en 11 voor offensieve doeleinden kleine bruggenhoofden komen.

De stelling Asten kent drie vakken. Het middenvak heeft als noordelijke grens de lijn Ommel-Vlerken en als zuidelijke grens de lijn Liessel-pontveer in de Zuid-Willemsvaart. Dat betekent, dat het linkervak tussen die noordelijke grens en de ondergrens van de stelling Helmond, de Astense Aa, ligt. Het rechtervak ligt tussen de tussen de zuidelijke grens van het middenvak en de bovengrens van de stelling Meijel, de Astense Peel. Het groepsstafkwartier zal gevestigd zijn in de pastorie van Ommel. De soldaten worden naar behoefte over de vakken verdeeld. Voor de legering van de twee bataljons groepsreserve zijn Ommel, Vlierden en Liessel bestemd.

De compagnie wielrijders moet ver voor de stelling uit verkennen of vijandelijke troepen naderen. Als standplaats komt Leende in aanmerking. Vandaaruit worden kleinere verkenningsdetachementen *als staande patrouilles* uitgezonden naar Heeze, Valkenswaard, Budel, Weert en Nederweert. *Als kern blijft te Leende dan 1 Sectie achter.*

Afb. 4. De indeling van de stelling Asten in drie vakken. De zwarte lijnen vormen de verdedigingslijnies met loopgraven en schuilplaatsen. De blauwe arcering geeft de vereiste opruimingen van struiken, riet, biez en heggen aan. ÷ = hulpverbandplaats.

	Aantal bataljons	Aantal vuurmonden 6 cM	Aantal vuurmonden 8 cM
Rechtersvak	1	4	-
Middensvak	2	4	8
Linkersvak	1	8	-
Totaal stelling Asten	4	16	8
Groepsreserve	2		
1 Compagnie wielrijders			

Tabel 2. Bezetting en bewapening van de stelling Asten.

De Nachtegaal zal ‘fluiten’ ...

In de stelling Asten komen twee soorten kanonnen, 6 centimeter- en 8 centimetergeschut, die strategisch over de vakken verdeeld worden. Opzettelijk zijn voor de vuurmonden van 6 cM. V. geen opstellingen ontworpen in de 1ste verdedigingslijn. Vooral bij de kanaalopstelling zijn zij daar op het gewilde oogeblik niet of althans zeer moeilijk te krijgen of te verplaatsen ... Dit betekent dat op de kaarten van de stelling Asten (zie de afbeeldingen hierna bij de bespreking van de diverse vakken) het geschut voornamelijk te vinden is achter de tweede verdedigingslinie. Het aantal stuks geschut is wat meer dan de sector-commandant in gedachte had (tabel 2) en ook de verdeling over de vakken is anders. De zware kanonnen komen bij de Nachtegaal, Bergsland en de Voorste Heusden. Is er noodzaak de stelling snel in te richten, dan dient het geschut op de plaatsen met de letters f, j, k, o, q, r en u meteen geïnstalleerd te worden.

KANONNEN IN DE STELLING ASTEN		
Letter op kaarten	Plaats	Aantal & soort
Rechtervak		
a)	tussen Oostappen en Achterste Diesdonk	4 x 6 cm
b)		2 x 6 cm
c)	bij Achterste Diesdonk	4 x 6 cm
d)		2 x 6 cm
e)	bij Voorste Diesdonk	2 x 6 cm
f)	tussen Bussel en Dijk	4 x 6 cm
g)	ten zuiden van de weg naar sluis 10	4 x 6 cm
Middenvak		
h)	tussen Vosselen en Nachtegaal	4 x 6 cm
i)		2 x 6 cm
j)	bij Nachtegaal	4 x 8 cm
k)		4 x 8 cm
l)	bij Bergsland	4 x 8 cm
m)	ten zuiden van de weg Asten-Someren	2 x 6 cm
n)		4 x 6 cm
o)	bij Voorste Heusden	4 x 8 cm
p)	bij de Beemdweg	2 x 6 cm
q)	bij de Aa ten noorden van het pontveer	4 x 6 cm

Tabel 3. De plaats van de kanonnen in de stelling Asten.

Deze opstellingsplaatsen moeten volledig worden in gereedheid gebracht, alsoo met schuilplaatsen voor bediening en munitie. Naarmate meer vuurmonden beschikbaar mochten komen, kunnen ook de andere opstellingen worden gebouwd.

Het rechtervak

In het ‘rechtervak’ (rechts is gezien vanuit het in het middenvak gelegen Asten-dorp in de richting van het kanaal) liggen de buurtschappen Achterste Diesdonk, Voorst Diesdonk, Vosselen, Bussel,

Dijk, Oostappen, Ommelsche Bosch en Ommel. De vak-commandant heeft zijn standplaats op de Dijk. Daar wordt ook 1 compagnie soldaten gelegerd. De andere 3 compagnieën vinden onderdak op de voorpost te Lierop, op de Achterste Diesdonk en op de Voorste Diesdonk.

De kanaaldijken in dit vak, zijn over het algemeen tot sluis no. 10 even hoog. Van af die sluis is de oostelijke dijk iets hoger dan de tegenover liggende; langs de oevers groeien op vele plaatsen riet en biezten. Het kanaal is gemiddeld 18 M. breed en 2 M. diep en vormt eene belangrijke hindernis. De kanaaldijken zijn 4 à 5 M. breed en gedogen ingraving. De westel. oever bestaat op de meeste plaatsen over een afstand (breedte) van + 300 M uit laag gelegen, moerassig weiland. Naar het westen rijst het terrein geleidelijk. De aanwezigheid van heggen, kreupel-, en ander houtgewas maken het bedekt en beperken zeer het uitzicht.

Het terrein bij Boomen en Heesven – alzoo tusschen het kanaal en Lierop, bij sluis 10 – bestaat uit hooggelegen bouwland; benoorden den kunstweg nagenoeg zonder heggen en boomen; daaren- tegen bezuiden den kunstweg, naar de zijde van Heesven is het terrein bedekter en neemt die bedektheid toe in de richting van het kanaal.

De oostelijke kanaaloever bestaat, evenals de westelijke, uit laaggelegen, drassig weiland (reeds in den zomer), gelegen aan beide oevers van het riviertje “de Aa”, hetwelk op een maximum afstand van + 400 M met zijn talrijke kronkelingen evenwijdig aan het kanaal loopt. Ingravingen kunnen in dit terrein niet gemaakt worden. De ondergrond is sponsachtig en bestaat uit veen, alzoo ook de bodem van het riviertje, hetwelk gemiddeld eene breedte heeft van 3 à 4 M.

Be-oosten de vorenbedoelde strook weiland loopt het terrein vrij snel en vrij aanzienlijk op en treft men daar meerendeels bouwland aan, waar ingravingen op geene bezwaren zullen stuiten.

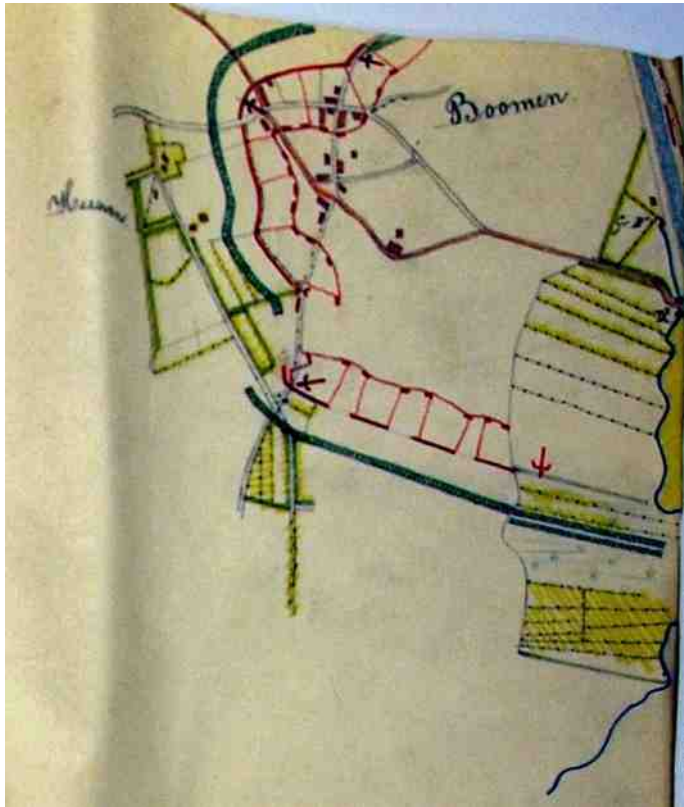
De voorste verdedigingslijn van het rechtervak

De voorste verdedigingslijn wordt ingegraven in de kanaaldijk. Voor zes compagnieën komen daar gevechtloopgraven. Begonnen wordt met de aanleg van de loopgravenstelsels bij de bruggehoofdstellingen. Van daaruit gaat het graven dan noord- en zuidwaarts. De mitrailleurs zijn zo opgesteld, dat ze de nevingroep, het bruggehoofd “Lierop” en het kanaal kunnen flankeren.

Aangezien het terrein aan den voet van den dijk - d.w.z. achter den dijk - ingravingen niet toelaat,

moeten de schuilplaatsen achter tegen den dijk, gedeeltelijk in het dijktaalud, worden aangelegd. De schuilplaatsen ( ) voor de mitrailleurs en hun bemanning komen achter en enigszins zijwaarts van de gevechtsofstellingen. Ook tegen het oostelijk dijktaalud.

Bruggenhoofd Lierop

Afb. 5. Het bruggenhoofd bij sluis 10 en Boomen.

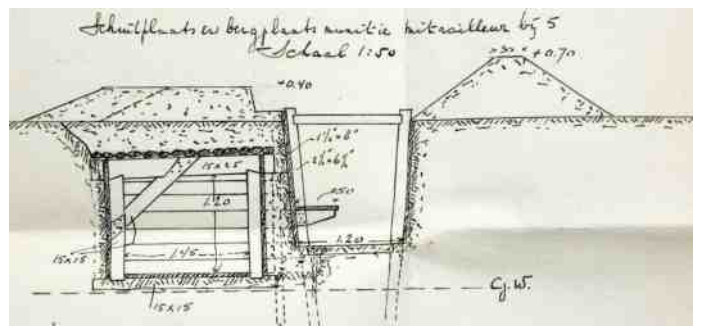
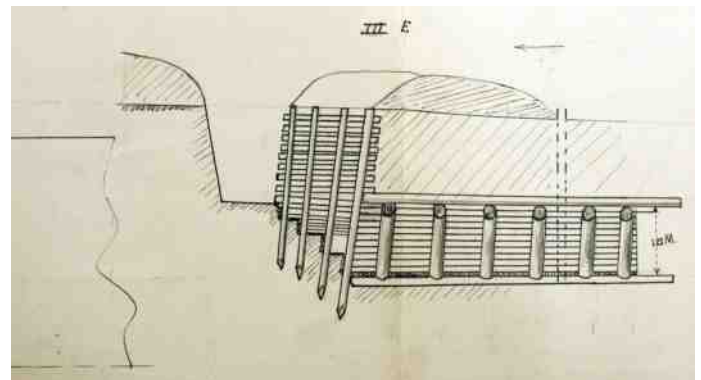
Bij sluis 10 aan de kant van Lierop komt in het rechtervak een bruggenhoofd. Boomen en Heesven liggen binnen die verdedigingslijn. Vanwege de omvang ervan worden vooruitgeschoven posten in dit vak niet nodig geacht. Mocht de vijand het bruggenhoofd uitschakelen, dan kunnen bootjes luisterposten op de westelijke kanaaloever afzetten. Kunstmatige hindernissen in de vorm van Spaanse ruiters en prikkeldraadversperringen ( ) zijn ook niet nodig. Wel komen springladingen aan de brug bij sluis 10, om die de lucht in te laten gaan als de vijand nadert. *De bruggen over het kanaal hebben het nadeel, dat het ophaalbruggen zijn, met het (enkelvoudig) draaipunt aan den westelijken oever, d.i. naar 's vijands zijde.*

Voor een vrij schootsveld staat de soldaten bij de aanleg van de stelling ook zeer omvangrijk opruimingswerk ( ) te wachten. Het gaat om dunnen van riet en biezen aan de kanaaloevers en het kappen van heggen, struiken en laag hout langs de gehele

westelijke oever. Dat laatste over een breedte van minstens 300 meter.

Het bruggehoofd kan niet dichter bij de brug, omdat de gesteldheid van het terrein ongeschikt is tussen het kanaal en de gehuchten Boomen en Heesven. Meer naar het westen maakt de stelling te uitgebreid en dat moet niet, want de ophaalbrug is van verre afstand te zien. De gedachte stelling heeft een frontbreedte van ongeveer anderhalve kilometer. Eén bataljon en één sectie mitrailleurs gaan het bezetten. Bij Boomen komt één compagnie en één mitrailleur ( ). De andere twee compagnieën komen daar links en rechts van, ook voorzien van een mitrailleur. Achter de linkervleugel neemt een reserve-compagnie stelling, want daar is het terrein meer bedekt en het schootsveld minder gunstig.

Het hoge bouwland veroorlooft overal diepe ingraveringen; het laag gelegen weiland op den linkervleugel echter niet. Opruimingen, hindernissen en flankerend vuur van achter het kanaal zullen dat lage deel krachtiger moeten maken. De gevechtloopgraven dienen, met het oog op den zandigen bodem, naar 's vijands zijde bekleed te worden (rondhouten).

Afb. 6a-b. Voorbeeld van de bekleding van een loopgraaf (boven) en een schuilplaats (onder).

wordt vervolgd

Uit de met de hand geschreven bundel van Anna Gehem - van Poppel.

- 1)
Langs Weert daar ligt die hoge heide
En langs Nederweert even plezant
Someren en Asten die groene heide
En langs Vliederen ligt ons land
- 2)
Daar tussen stroomt een snaar riviertje
En daar ligt Asten al tussen bij
Naar Helmond gaan ze om te plezieren
Met een mooi meisje aan de zij
- 3)
Men ziet die voerlui naar Keulen varen
Om te gaan halen de reinste wijn
Naar den bos om koopsmanswaren
Hollandse stoffen en fijne zij
- 4)
Een jonkmans hart is altijd vol vreugde
Wanneer men de jager uit jagen ziet
Hij ontvangt `t wild vol vreugde
Someren en Asten hoort mijn gebied
- 5)
Wat vind men in Asten dan ook nader
Een schutsboom met een boog
Asten gij behoeft U niet te schamen
Gij hebt er de huizen mooi in oog
- 6)
Twintig herberge schoon
Vind men in Asten in `t avondal
Asten satijn gij spant er de kroon
Gij wordt er geprezen door `t ganse land
- 7)
Boekweit en koren grote hopen
Worden gewonnen al naar den eis
Turf verkocht met grote hopen
Asten vergeleken bij een paleis
- 8)
Wat vind men in Asten dan ook nog nader
Tot verheugen van iederen geest
Asten gij behoeft u niet te schamen
Gij hebt er een vrolijk kermisgeest

- 9)
Wat vind men in Asten ook nog nader
Mooie meisjes die er zijn
Die men tesamen bijeen ziet vergaren
Of ze wel op een praatje zijn
- 10)
Des `s avonds dan komen die jonge vente
Om zijn zoete lief te spreken ja
Door Wolfbergse en Heusdense akkers
Aan haar slaapvensters blijven ze staan
- 11)
Om tegen z`n zoetlief wat te praten
Meteen zij een acasie groot
Want ze worden wel binnengelaten
Van conratie is Asten groot
- 12)
Naar Ommelse kapelle zo ziet men ze wandelen
En volgen haar minnar met vlijt
Door kerkense akkers ziet men ze wandelen
Maken tesamen een groot geweld
- 13)
Vraagt u iemand naar de ekfesia
Maak daarover geen rekest
Want ik zeg het U voor `t laatste
Iedere vogel zoekt z`n nest

BALISBOOM

door: Jacques van der Velden

Op dinsdag 24 september 1987 stond op de agenda van de gemeenteraad van Someren het onderwerp 'nieuwe straatnamen'. In bestemmingsplan 'de Renkant' moesten drie wegen van namen worden voorzien. Voorgesteld werden Bruiseldonk, Luitenakker en Balisboom. Op kritische vragen van partijen werd ter verdediging aangevoerd, dat de namen zeer zorgvuldig gekozen waren uit voorstellen, die indertijd ingebracht zijn door de heer Remery, "die een betere kijk had op de geschiedenis van Someren, dan menigeen hier in de raad".

De Vonder heeft afgelopen jaar een mailtje ontvangen van een bewoner van de Balisboom in Lierop. De schrijfster vroeg zich af wat balisboom betekent. Het lijkt mij inderdaad onbevredigend om telkens aan je bezoek te moeten vertellen dat je dat niet weet. Ze had natuurlijk al op internet gezocht, maar dat mocht niet baten.

Naar aanleiding van dit soort vragen had de Toponiemen-werkgroep het boekje 'Over straatnamen met name. Waarom onze straten heten zoals ze heten' aangeschaft. Onder het hoofdstuk 'Welke bronnen heb je gebruikt voor dit boekje', vertelt

René Dings dat alle Nederlandse straatnamen geregistreerd staan in de **BAG-database**, de 'Basisregistratie Adressen en Gebouwen'. Op de site **bag-viewer.kadaster.nl** zijn die gegevens online te doorzoeken. Natuurlijk heb ik Balisboom onder de viewer gelegd. Meteen werd duidelijk dat deze straatnaam uniek is in Nederland. Er zijn wel andere straatnamen die beginnen met Balis, maar dat betreft in alle gevallen de Balistraat, vernoemd naar het eiland Bali in Indonesië.

In de aantekeningen van Remery, oud-ambtenaar van de gemeente Someren, vond ik ook de schrijfwijze Balsboom.

Alleen de straatnaam Balsbeemden in Brandevoort [Helmond] lijkt daarop. Als ik verder zoek in de bekende verzameling van toponiemen 'Van d'n Aabeemd tot de Zwijnspuit', waarin ook toponiemen staan die niet persé in een straatnaam hebben geresulteerd, dan kom ik uit bij Balsbeemd [1433] in Middelrode en bij Baliembunder [1373] in Beek en Donk. Vóór [1500] kwamen er in de cijnskring Helmond geen vormen met Balis voor, maar wel vormen met Bals en Balien. Deze namen zijn respectievelijk onder de Bal/Bel en Balie toponiemen gerangschikt. De Balie-toponiemen worden verklaard met **slagboom**. Het zouden grensafscheidingen zijn aan de uiteinden van een nederzetting of aan de einden van perceelcomplexen. De Bal/Bel toponiemen hebben dikwijls meerdere verklaringen, soms zijn er overeenkomsten met de Balie-toponiemen. Buiten de cijnskring van Helmond vond ik in Oisterwijk nog een Balsvoert, in de 14e - 16e eeuw meestal geschreven als Bautsvoert. Dit is interessant omdat in Lierop ook het toponiem Bauderiksboom 'opten baudericsboem' [1387] heeft bestaan. Mogelijk is dat de Balsboom, waar Remery in zijn aantekeningen naar verwijst, want bals zou zich ontwikkeld kunnen hebben als volgt: *bauderiks; bauts; balts; bals*.

Terug naar de Balisboom. In het oud-rechterlijk archief van Lierop vond ik twee vermeldingen: "een

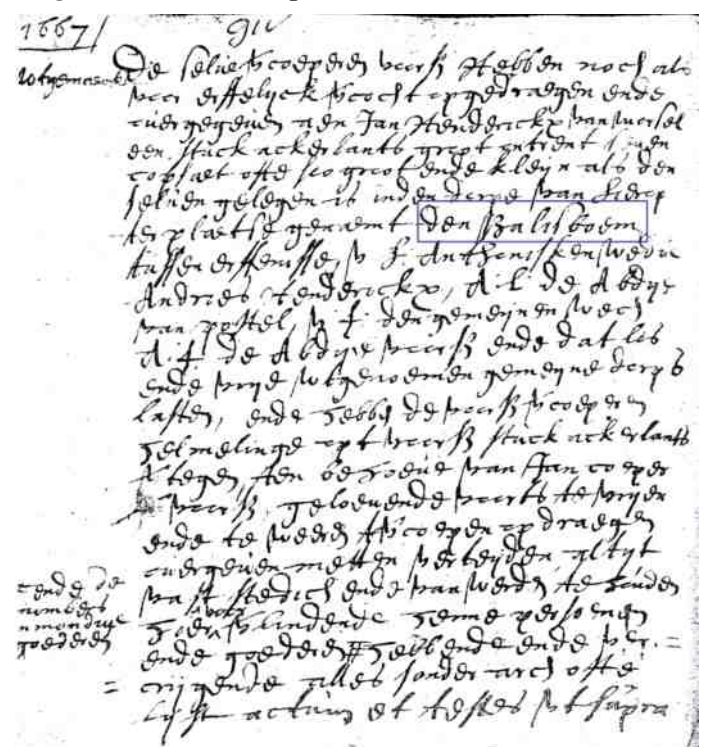

stuk akkerland ter plaatse genaamd den Balisboom” [1667] en “den Balisboomenakker” [1782]. In beide gevallen gaat het dus om een akker met de naam Balisboom. Vanzelfsprekend schaar ik Balis net als Balien onder de groep Balie-toponiemen vanwege de i-klank. Het gaat dan om een sluitboom, slagboom, draaiboom of hek. Verder vermeldt de bekende verzameling van toponiemen dat “Uit een document ontleend aan het oud-rechterlijk archief van Someren blijkt dat eind 14de eeuw degenen die aan de zogenaamde ‘ijnden’ woonden de verplichting hadden deze slagbomen zelf te onderhouden of ze moesten aan de gemeente een bepaalde heffing of belasting [dorpslast] betalen.”

In D’n Uytbeyndel, een uitgave van de heemkundekringen “De Vonder” en “H. N. Ouwerling” nummer 1 [1983], vond ik een artikel over schepenprotocollen van Someren geschreven door A. van Asten. Hierin wordt verwezen naar “eenen alden memorie boeckxken van dato duysent drie hondert twee ende tachentich” [1382], met een lijst van ‘ijnden’. Het was een “versleeten boxken dat men nauelix en cost gelesen”. De ambtenaar toentertijd heeft deze lijst overgenomen en aangepast met “diegenen die die ijnde aen die gemeynte tot Zoemerren schuldich sijn te onderhouden” [1595]. Uit deze nieuwe lijst blijkt volgens A. van Asten, dat de ‘ijnden’ niet allemaal aan het einde van het dorp liggen zoals blijkbaar in [1382] wel het geval is geweest. Er waren ruwweg een dozijn ‘ijnden’. In een ander schepenprotocol uit Someren gedateerd [1601], staat een gelijksoortige tekst, hier en daar geactualiseerd. Deze teksten vertellen ons waar die ‘ijnden’ ongeveer moeten hebben gestaan en wie ze moest onderhouden. Ik ben een protocol met Lieropse ‘ijnden’ helaas niet tegengekomen.

Voor Lierop is nog een ander protocol uit Someren [1634] interessant. Hierin staat namelijk letterlijk:

“d’ijnde ofte boom” en “dorpsboom oft ijnde”. Dat bevestigt dat Balisboom ook een ‘ijnde’ kan zijn. In dat protocol verkoopt Jonker Johan van Wijffliet aan Jan Sijmons van den Boomen uit Lierop, een stuk erf genaamd “den hoogendries” gelegen op Slieven. Jan Sijmons bekennt, bij akkoord van Mr. Sijmon Hubrechts de goudsmit, tot zijn last genomen te hebben het onderhouden van “d’ijnde ofte boom aen den hoogendriesch hun gaende duer de gemeyn straete aldaer”. In de marge stond: onderhoud van “dorpsboom oft ijnde” aan Slieven. Ik denk dat het hier gaat om de ‘ijnde’ in [1595] omschreven met “Item daer heyngt een ijnde daer men doer dreeft tot Vleerken waert, dat die sullen moeten hauden diegenen die daer naest liggen ter sonnenwaert ende is nu die ijnde bij Steven Alberts int jaer 1595” en in [1601] “In den iersten die ijnde bij Steven Aelberts aent Slyven moet onderhouden het goed datter naest ligget ter sonnen off suyden waert lovbaerlick op ende toegaende sonder dorpslast”.

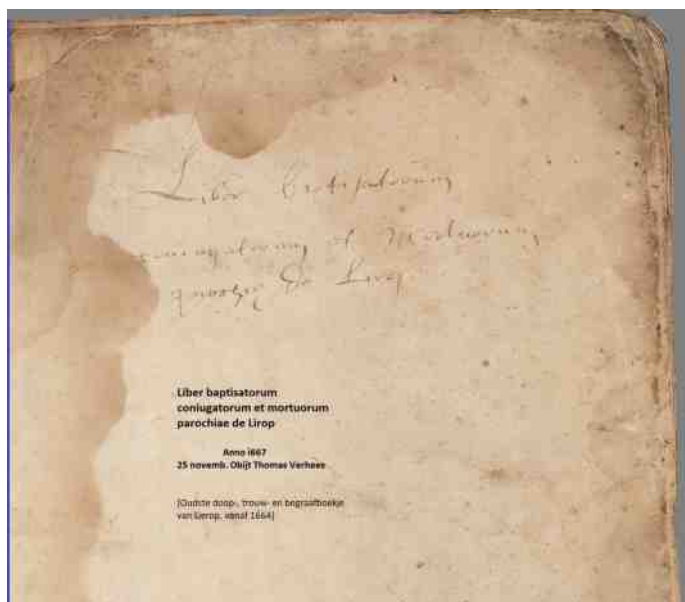
afbeelding uit het oud-rechterlijk archief van Lierop

Om vanuit Slieven over de weg in Lierop te geraken moest eerst de ‘ijnde’ bij Steven Alberts en daarna de Lieropse brug over de Kleine Aa gepasseerd worden. Om vandaaruit door de akkers bij Ten Boomen, op het Heesven, bij de Vaarsche Hoef of op de Otterdijk te komen zal er nog een Lieropse ‘ijnde’ moeten worden gepasseerd. Ik verwacht dat deze slagboom vlak voor het betreffende gehucht gestaan moet hebben. Aangenomen dat de Balisboom de toegang is tot Heesven dan zou de blauwe

ster op kadaster-afbeelding [1832] de locatie van de 'ijnde' kunnen zijn. Helaas heb ik niet alle zekerheid om dat stellig te kunnen beweren. Overigens deze Steven Aelberts, later secretaris van Someren, liet in [1595] in een verklaring vastleggen dat in Someren enige vrouwen waren gearresteerd die van hekserij werden beschuldigd. Eén van die vrouwen was zijn eigen vrouw, Jenneken van Diepenbeeck. Van een terdoodveroordeling is niets bekend. Jenneke is rond 1604 overleden.

Balie, het Middelnederlandse baelge, balgie, baillie, baeldie etc. kan betekenen: palissade of slagboom die een weg afsluit. Dit woord heeft zich ontwikkeld uit het Oudfranse *baile*, *baille* 'slagboom, omheining, palissade'. Sommige dialecten in Brabant kennen het werkwoord **baliën** 'slechteren' vanwege het werkloos rondhangen aan balies of leuningen, zoals **baliekluivers**. Een paard dat geen vaste gang had werd een **baliër** of **baliekloot** genoemd, afkomstig van baliën uit balie 'hekwerk om paarden aan vast te binden, slagboom aan de ingang van een wei'. Een Balie is ook een hekje in de rechtszaal, waarvoor de verdachte moet blijven staan. De orde van advocaten wordt ook de balie genoemd. Deze betekenisontwikkeling heeft te maken met het feit dat rechtbanken een balustrade hebben waarachter alleen de advocaten zitting hebben.

De oorspronkelijke betekenis van balie is 'omheining, omwalling'. Via 'afsluiting, hek' heeft deze zich ontwikkeld tot 'leuning, balustrade' en later tot 'toonbank'. Ik denk dat de eigenaar van de Balisboom-akker verantwoordelijk was voor het onderhoud van de slagboom. In het Middelnederlands handwoordenboek van J. Verdam staat: Draeyboom 'slagboom, balie'. Balie als balisboom staat hier op één lijn met slagboom en draaiboom.

Een **balisboom** is een soort **slagboom**.

De laatste eigenaar van de Balisboom-akker was Jan van Asten [1739-1813], hij woonde in het nieuwe huis dat op de Varkensdries van het oude huis Ten Boomen gebouwd is, nu Boomen 13.

In [1667] werd de akker door de erfgenamen van Thomas Henderick Driessen Verhees [† 1667] verkocht aan Jan Hendrikx van Moorsel. Dezelfde akker werd in [1782] door Jan van Asten geërfd van zijn moeder Jenneke Wilms van Moorsel [† 1779] weduwe van Laurens van Asten [† 1747]. De familie van Moorsel bezat in [1832] onroerend goed op Heesven. In [1667] werden de volgende belendingen genoemd: Anthonisken wedue Andries Hendrickx, de Abdije van Postel, den gemeijnen wech en de Abdije van Postel. In [1782] werd de Balisboom-akker belend door Antoni van Dijk, Francis van Moorsel en anderen. Jan van Asten was getrouwd met Maria Wilhelmus van Dijk, een zus van Antoni. De genealogische informatie van de familie van Moorsel wijst richting Heesven. Langs de blauwe ster op de kadasterkaart van [1832] ligt een stuk bouwland van Hendrik Francis van Moorsel - de zoon van Francis van Moorsel - een van de belendende percelen in [1782]. Daar zou dan mogelijk de Balisboom kunnen hebben gestaan.

Voor de betekenis van 'ijnde' begin ik met het verhaal van Jan Timmers. Hij schreef het artikel *Toponiemen als Ter Ynde en Yndhoven*. Volgens een van de oudste oorkonden van Gemert, stond op het gehucht Boekent de hoeve 'Ter Ynde'. In achttiende-eeuwse registers geschreven 'Hoeve Ter Eynde' en in jongere bronnen 'Ter Einde'. Dat is vreemd omdat 'ter' een vervoeging is die niet hoort bij het

onzijdig woord ‘einde’, maar mogelijk wel bij ‘ynde’. Hij concludeerde dat ‘Ter Ynde’ iets anders moet betekenen dan ‘einde’ en dat deze naam uitgesproken moet worden als *lter indel*, omdat in de volksmond de hoeve *lter-ingenl* werd genoemd.

De bronnen van Someren geven hetzelfde beeld te zien. Steeds is er sprake van ‘die ijnde’ of ‘d’ ijnde’. Het woordgeslacht van ‘ynde’ in Gemert en ‘ijnde’ in Someren moet dus mannelijk of vrouwelijk zijn geweest, maar zeker niet onzijdig. Slechts op één plaats heb ik de onzijdige uitdrukking ‘dat ijnde’ [1601] gevonden, maar omdat daar een groot aantal gevallen van ‘die ijnde’ tegenover staan, moet dat wel een vergissing zijn. De zinsnede ‘aen die voirtijnde’ [1483] in een Gemertse bron, toont aan dat daar op een bepaald moment ook de Somerense schrijfvorm ‘ijnde’ in gebruik was. *Voirtijnde* is een samenstelling van *voorde* ‘doorwaadbare plaats’ en ‘ijnde’.

In het Middelnederlands woordenboek staat dat ‘inde’ een “zeer gewone bijvorm van *ende*” is. Toch heeft het zelfstandig naamwoord ‘inde’ niet alleen de betekenis ‘einde’, maar ook de betekenis ‘grenslijn, afbakening’. Dit laatste wordt toegelicht met de zeer korte vermelding: *Ynden* ‘landpalen’, voorkomend in Gelderland. De betekenis *landpaal* komt het dichtste bij de betekenis die Jan Timmers aan het begrip ‘inde’ wil toekennen, hij gaat daarbij uit van de Paelbrieve van Gemert [1326] waarin een ‘ynde’ wordt vermeld die als grensmaal dienstdoet. Ik heb de Gelderse verzameling van oorkonden erop nageslagen, daarin staat om precies te zijn: *ynden* ‘oorden, landpalen’. Het is voor mij onduidelijk waarom de betekenis ‘oorden’ op het internet niet is meegenomen. Het gebruik van ‘oord’ kennen we vooral van een aantal veenkolonies die vanaf de 19de eeuw gesticht zijn, zoals Evertsoord, Frederiksoord en Schoonoord. In de 14e eeuw echter nam *ort*, *oort* ‘oord’ de betekenis aan van *een stuk land, een hoek grond* in het algemeen. Een citaat uit [1355] vermeldt: “*Dat men die galghe ... van der steden daer si nu staet, niet setten en zal, maer si sal bliven upten oort, die wi hem ghegheven hebben daer si nu up staet*”. We moeten dus denken aan een stukje land dat veel kleiner is dan een veenkolonie. Ik denk in ons geval meer aan een tip, punt, driehoekig stukje land of hoekje grond, wellicht onbebouwde woeste grond. Verder denk ik net als Jan Timmers dat ‘inde’ gebaseerd is op het voorzetsel ‘in’. Ik concludeer daarom: een ‘inde’ is een *oord* - een stukje land, een hoekje grond - waarop een *landpaal* staat, waaraan een slagboom, veken of ander hekwerk hangt

waarmee de toegang kan worden afgesloten. Ik denk bijvoorbeeld dat Slieven in Someren, Boekent in Gemert en Ten Boomen in Lierop ‘inden’ hadden. De grenzen tussen dorpen waren afgepaald. Binnen deze dorpsgrenzen lagen omheinde akkers en gehuchten, die afgesloten konden worden. Het gebied daartussen was voor gemeenschappelijk gebruik. Soms viel een grensmaal samen met een ‘inde’. De ‘inden’ dienden ervoor om het vee buiten de akkers te houden.

Het Middelnederlands handwoordenboek van J. Verdam: *Ende* ‘einde, inde, ent, int’ laat inderdaad zien dat ‘ende’ onzijdig en mannelijk kan zijn. Mogelijk beperkt het mannelijk geslacht zich tot de betekenis ‘inde, int’ en het onzijdige geslacht tot ‘ende, ent’. ‘Einde’ en ‘eynde’ zijn van oorsprong Zuid-Nederlandse vormen van ‘ende’. Dat geldt ook voor woorden als: *peinzen, veinzen en heinde*. De vorm ‘ende’ komt in het hele Nederlands taalgebied voor en is bekend van plaatsnamen als *Purmerend* en *Oostende*, maar ook van *endeldarm* ‘eindeel van de dikke darm’. Door het in onbruik geraken van de ‘inde’ is men het woord al op het einde van de Middeleeuwen gaan beschouwen als een bijvorm van ‘ende’.

In een Helmondse schepenakte vond ik nog de naam ‘*Janne van den Zoerssel wilen Lambrechts soen van der Ynde*’ [1420/1429] en in het boek ‘*Veghel een goet ende vet Dorp*’ van Martien van Asseldonk staat: ” Aan de westelijke oever van de Aa liep een oude weg, de Valstraat. De Valstraat liep vanaf de Hoogeinde over de Leest via Zijtaart naar Keldonk.”. Martien merkt daarbij op dat de bronnen steeds ‘de’ Hoogeinde vermelden en niet ‘het’ Hoogeinde, omdat het stamwoord ‘ynde’ is, een oud woord voor hek. Volgens hetzelfde boek, waren boeren in Veghel verplicht om hun velden te omheinen en van een doorgang te voorzien, een zoge-

naamd hek of ynde [1559]. “*Ceuren ende bruecken die gelden in ter gemeijnte ende in den dorps Vechel in den jare ons heren XVc ende LIX. 45. Item dat nyemant door die heckens off ynden int velt dryven, varen off gaen en sal, hy en sal se toeluycken op een halff pont ende daer sal een jegelick aff mogen beceuren*”. Keuren zijn de regels en breuken zijn de boeten die op overtreding daarvan stonden. Hieruit concludeer ik dat ‘inden’ ook op andere plaatsen voorkwamen en dat ook daar het woordgeslacht niet onzijdig was. Om een idee te krijgen hoe dit hekwerk er precies uitgezien moet hebben is het goed om de historische schets Rapport_Kempens_Veken van Sarah Luyten in te zien. Hierin staan ook de vele lokale benamingen voor de ‘inde’. Ook in het boek van Martien van Asseldonk staat op pagina 190-191 een prachtige afbeelding van hekken. In het stukje heerbaan van Rixtel naar ’s-Hertogenbosch zijn drie *valvekens* afgebeeld. De heerbaan was 40 voeten breed en werd vlak voor en na een gehucht met een *valveken* afgesloten, het veken sluit zich vanzelf onder het eigen gewicht. Dit zijn de vroege 16de eeuwse ‘inden’, ook wel klaphekken genoemd. Door het gebruik van een boom met planken kwam het begrip *balie en slagboom* in gebruik. Deze bomen moesten met de hand bediend worden (zie afbeelding van zo’n traditioneel hek). Met dit verhaal is **Balisboom** ‘slagboom’ verklaard en is de plaats waar dit hekwerk aan de toegangsweg van Heesven gestaan heeft, mogelijk gevonden. In de Middeleeuwen noemde men dat ‘inden’, ‘ynden’ of ‘ijnden’ niet te verwarren met ‘enden’, ‘eynden’ of ‘einden’. Het waren toegangen - ingaten van omheinde akkers en gehuchten - die afgesloten konden worden om het vee buiten te kunnen houden.

Bronnen:

<http://www.heemkundekringdevonder.nl/archieven/uytbeyndel/uytbeyndel-1983-001.pdf>
 Regionaal Historisch Centrum Eindhoven, Lierop Overleden 25.11.1667 Thomas Verhees
 Oud-rechterlijk archief van Lierop R.11 fo.90v, Den Balisboom 27.5.1667
 Oud-rechterlijk archief van Lierop R.32 fo.68r Den Balis Boomen akker 16.10.1782
 ORA Someren R.91, fo.103 e.v., 20.3.1634 d’ijnde ofte boom; dorpsboom oft ijnde.
 Peelbelang, Nieuwe straatnamen 2.10.1987, scan 183/260 (p.5) Balisboom.
 Over straatnamen met name. Waarom onze straten heten zoals ze heten. René Dings, 2017
 Hertog Jan en de Zummerse mens, Jean Coenen,

2001, p.163 en 173 Steven Aelberts.

Belveren en Balsvoort: een onuitroeibaar misverstand. F. Smulders, Brabants Heem (3) 1951

Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland, door onuitgegevene oorkonden opgehelderd en bevestigd, door I. A. Nijhoff, Volume 5, pag. 49: ynden ‘oorden, landpalen’.

Veghel een goet ende vet Dorp, Martien van Asseldonk, Afb.11.5 Boerderijtypen te Aarle-Rixtel op een kaart uit 1552; Deel 1 Grondbezit en nederzetting 7.3 Banen, wegen, dijken en paden; Deel 2 Voorzieningen ter bevordering van de veiligheid 14.5 De hekken en slagbomen, BHIC, Dorpsbestuur Veghel (toegang 7697), inv.nr.810 Keuren 1559, art.45: ‘dat nyemant door die heckens off ynden int velt dryven, varen off gaen sal’.

<http://oudzijtaart.nl/Reconstructie%20van%20Veghel/Downloads.html> Keuren en breuken, Varia Peellandiae Historiae, uitgegeven onder redactie van E.J.Th.A.M. van Emstede.

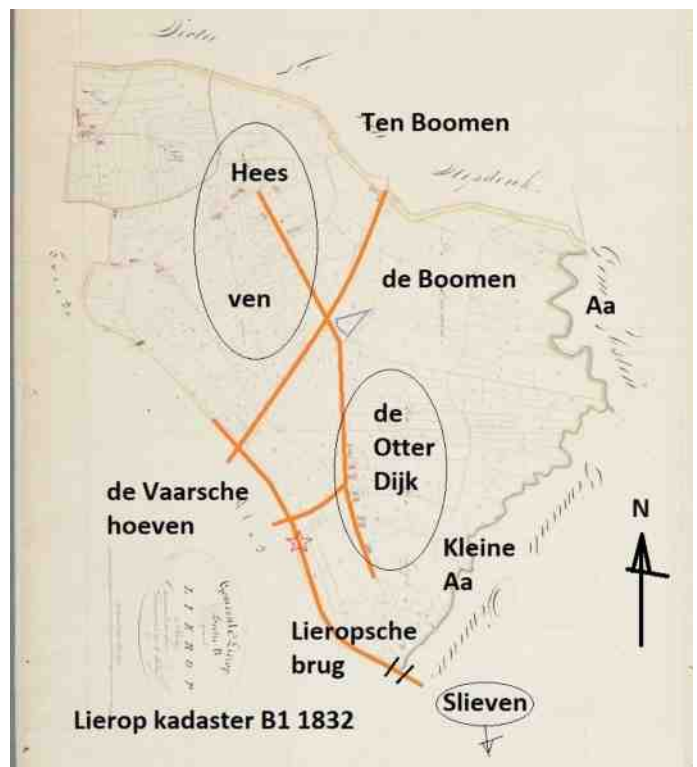
https://nl.unionpedia.org/Keuren_en_breuken definitie keuren en breuken.

<https://www.hetvirtueleland.be> Project Kempens veken, door Sarah Luyten, Leuven 2017.

Toponiemen als Ter Ynde en Yndhoven, Gemerts Heem 1983-4, Jan Timmers.

Afbeelding; Traditioneel hek, Huisseling Woordstraat, eigendom Jan Timmers.

Dank aan toponiemenwerkgroep De Vonder en aan Jan Timmers voor de adviezen en de foto.

Notities van Jan van Lierop rond de bevrijding van Asten.

Voorwoord.

De geschriften van mijn schoonvader Piet Feijen zijn voor lezers van DE VONDER bekende kost. "Te voet dur Aaste" kent vele afleveringen. Dit geldt niet of veel minder voor wat mijn vader Jan van Lierop schreef. Oudere lezers zullen zich hem herinneren als correspondent van de "Helmondse Courant" en als invaller voor Piet van der Zanden, redacteur van het Peelbelang. Daarnaast schreef hij jarenlang vele wetenswaardigheden op en hield dagboeken bij. Dit alles was niet bedoeld voor publicatie, maar zijn verslag en persoonlijke ervaringen over de bevrijding van Asten trok onlangs weer eens onze aandacht en leidde tot contact met de redactie. Wellicht is zijn verhaal zo 'n 74-75 jaar na de bevrijding de moeite waard om gelezen te worden.

Namens de kinderen, Ad van Lierop.

Deze notitie hebben we van vader Jan van Lierop in 1980 gekregen. Hij was rond die tijd in de Prins Bernhardstraat (43) zijn zaakjes aan het opruimen. Omdat Vader Jan tussen de notities handgeschreven aanvullingen heeft geschreven is de hele notitie opnieuw verwerkt.

Periode augustus 1944 – maart 1945

15 augustus. In de nacht van 14 op 15 augustus zijn burgemeesters Wijnen van Asten en Smulders van Someren van hun bed gelicht en nabij sluis 13 vermoord. Een derde gearresteerde, Frans Eijsbouts, ontkwam op wonderlijke wijze, bij deze moordpartij. (hij hield zich na de schietpartij al dood en is nadien naar een huis in de nabijheid gekropen)

Moorden voor de mof

Joop Bouma – 15/01/10, In trouw

Het waren Nederlanders in dienst van de Germaanse SS. Ze namen wraak voor acties van het verzet van hun landgenoten. Ze pleegden de zogeheten Silbertanne-moorden op gerespecteerde burgers, zoals de burgemeesters W. Wijnen en P. Smulders en apotheker Fritz Bicknese.

De rechtbank in de Duitse stad Aken verhoort vandaag via een videoverbinding met Rotterdam de 88-jarige Jacob B. Hij is de laatste, nog levende

getuige in de strafzaak tegen oorlogsmisdadiger Heinrich Boere. Jacob B. executeerde in juli 1944 samen met Boere de Bredase apotheker Fritz Bicknese. Over dit misdrijf, dat justitie in Duitsland ook aan Boere ten laste heeft gelegd, zal de rechter hem vandaag vragen stellen. Het was een zogenaamde Silbertanne-moord. Uit wraak voor acties van het Nederlandse verzet liet de bezetter in het laatste oorlogsjaar zeker vijftig eerbare burgers vermoorden, door landgenoten in dienst van de Germaanse SS. Naast Bicknese trof dat lot ook twee Brabantse burgemeesters. Bij die twee liquidaties was Boere niet betrokken. Maar getuige B. was in die zaak één van de hoofddaders. B. is er in februari 1946 door het Bijzondere Gerechtshof in Den Bosch voor ter dood veroordeeld, een straf die kort daarna in levenslang is omgezet. In tegenstelling tot Boere zat B. zijn straf (13 jaar) uit. Een terugblik op de Brabantse burgemeestersmoorden.

Het was 14 augustus 1944, de dag voor Maria Hemelvaart, 's avonds rond een uur of acht. De kosteres van de kerk in Ommel had haar ronde gemaakt om te zien of alles voor het Maria-feest in orde was. Toen ze de kerk wilde afsluiten zag ze dat er nog iemand bij het Maria-altaar zat. Het was W. Wijnen, burgemeester van Asten.

Wijnen kwam vaak naar het altaar in de kloosterkerk, altijd 's middags rond drie uur, na zijn werk op het raadhuis. In de archieven van de missiezusters van het Franciscanessenklooster van Ommel wordt aan de reden van zijn avondlijke bezoek op die 14de augustus een devote invulling gegeven. Wijnen was 'misschien' op dat ongewone tijdstip naar de kapel gekomen om Maria deelgenoot te maken 'van de beklemmende angst, die in hem was en die hij niet kon verklaren'. „De dood laat zich immers dikwijls op afstand voelen”, aldus het archiefdocument, geciteerd in een boek over de oorlogsjaren in de Brabantse gemeente.

Het zou kunnen dat Wijnen voorvoelde wat hem luttele uren later te wachten stond. De burgemeester van Asten wist dat hij al een tijdlang door de Sicherheitsdienst in de gaten werd gehouden.

Het waren roerige tijden, zeker voor een burgemeester in oorlogstijd. Wijnen was op zijn post gebleven, om te voorkomen dat de Duitsers een NSB'er op zijn plek zouden zetten.

Dat gold ook voor zijn collega P. Smulders in het

nabijgelegen Someren. Smulders was net als Wijnen, wat je noemt, 'n goeie. Beide burgemeesters hadden zich teweergesteld tegen de verplichte Arbeitseinsatz van mannen uit hun gemeenten. Inwoners van Someren en Asten moesten in Zeeland voor

de Duitsers aan verdedigingswerken bouwen.

Wijnen zette zich openlijk af tegen de tewerkstelling. Hij schreef in mei '44 een brief aan 'Herrn Fachberater' van het Arbeidsbureau in Eindhoven waarin hij klip en klaar meedeelde geen dertig personen te zullen aanwijzen voor de arbeidsinzet. Hij wilde wel aan zijn burgers vragen of er vrijwilligers waren die de Duitsers wilden helpen. „Doch ik vrees, dat daarvan weinig resultaat te verwachten zal zijn”.

Ook Smulders saboteerde waar mogelijk de bezettingsmacht. Hij gaf het verzet gelegenheid om op het gemeentehuis valse persoonsbewijzen te vervaardigen. Hij liet mensen waarschuwen als er razzia's dreigden. In juni 1944 werd hij zelf opgehaald en met dorpsgenoten zes weken te werk gesteld in Zeeland.

Smulders zou in de oorlog nog één keer worden opgehaald. Maar die keer werd hem dat noodlottig. In het proces-verbaal van 38 kantjes dat de Koninklijke Marechaussee op 26 november 1945 opstelde, geeft de SS'er Jacob B., die dan in de strafgevangenis in Arnhem zit, een uitvoerige verklaring over de laffe moord op de twee Brabantse burgemeesters.

Jacob B. was, net als Heinrich Boere die in Aken voor de rechter staat, lid van het Sonderkommando Feldmeijer, een geheime eenheid van Nederlandse SS'ers die in opdracht van de Duitsers 'Gegenterror' uitoefende tegen gewelddaden van het Nederlandse verzet. De Duitsers wilden het verzet breken door moorden op NSB'ers of Duitse militairen direct te wreken op burgers. De moorden, ruim 50 in totaal, zijn bekend geworden als de Silbertanne-moorden. De wegen van Boere en Jacob B. kruisten elkaar bij de Silbertanne-moord op Fritz Bicknese, een apotheker in Breda. Die liquidatie voerden ze samen uit. B. opereerde voor de burgemeestersmoorden met andere leden van het Sonderkommando. Op de avond van 14 augustus 1944 ging hij in de Brabantse Peel met een auto op pad om drie 'terroristen' van het bed te lichten en dood te schieten. Kort daarvoor waren twee Landwachters in Gemert door verzetsgroepen doodgeschoten. „Er moesten tegenmaatregelen worden genomen”, verklaarde B. tijdens zijn verhoor.

Ze reden eerst naar Asten, naar de ambtswoning van Wijnen. De zoon van de burgemeester deed open. Met drie man stapten de SS'ers naar binnen en liepen door naar de slaapkamer van Wijnen. Wijnen wilde niet mee. Hij zei tegen de SS'ers dat zij hem thuis in Asten maar moesten verhoren. De drie SS'ers grepen hem vast en duwden de man de trap af.

Met Wijnen op de achterbank reden de SS'ers door naar Someren naar de villa van burgemeester Smulders. De vrouw van Smulders deed open; ook ditmaal troffen de SS'ers de burgemeester in pyjama in zijn slaapkamer.

De volgende op de lijst was de huisarts die naast Smulders woonde, maar deze bleek niet thuis. Daarop haalde de commandant een lijst uit zijn zak en zei: „Dan zal ik een ander aanwijzen.” Dat werd Frans Eijsbouts, ondernemer en goede vriend van Smulders. Eijsbouts had de pech dat hij wel thuis was. Ook hij moest mee voor verhoor in Vught. Eijsbouts zou de moordpartij miraculeus overleven. De propvolle Citroën reed met acht inzittenden weg. Onderweg mopperde de chauffeur dat de wagen te zwaar beladen was. 'Straks krijgen we nog panne', zei de man. Die mededeling was afgesproken werk: het was voor de SS'ers het signaal dat ze de plaats van executie naderden. Het viel Eijsbouts op dat de beide burgemeesters stil en bezorgd voor zich uitkeken. „Volgens mij vermoedden zij al het ergste”, zou Eijsbouts later verklaren.

Plots kwam de auto tot stilstand. De chauffeur vloekte en riep iets over pech. De inzittenden moesten allen uitstappen. Uit het politieverhoor van B.: „Direct na het verlaten van de auto, zijn wij aan het schieten gegaan.” Wijnen probeerde nog te vluchten. Eén van de SS'ers liep hem achterna en schoot hem neer. B. verklaarde: „Ik heb met mijn pistool enige schoten afgevuurd op die dikke burgemeester. Ik hield mijn pistool op zijn hoofd en borst gericht en zag hem na het tweede schot in de wegberm vallen. Mijn schoten vuurde ik op zeer korte afstand op hem af.”

Eijsbouts werd in zijn arm geschoten en liet zich voorover vallen in de walkant. Hij hield zich voor dood. Later verklaarde hij: „Ik hoorde boven mij nog schieten, meer dan tien, twaalf keer wel. Ik hoorde de burgemeesters rochelen en kreunen. Toen werd het stil.”

Tegenover de marechaussee zei B. eind 1945 dat hij, los van de moorden in Asten en Someren, verder niemand had omgebracht. Dat was een leugen. In juli 1944, slechts vier weken voor de moord op de burgemeesters, had hij met Heinrich Boere apotheker Fritz Bicknese achter de toonbank van zijn apotheek doodgeschoten.

Bronnen: Archief Regionaal Historisch Centrum Eindhoven ; 'Gevels zonder vlag: Asten-Heusden-Ommel 1940-1945' door Toon Hoefnagels en Toine Maas, Uitg. Heemkundekring De Vonder, Asten (1989); 'Geschiedenis van Someren in de Tweede

Wereldoorlog', onder redactie van W.A.L. Joosen, uitg. Boekhandel Van de Moosdijk, Someren (1984).

Wordt vervolgd

VACATURES

Werkgroep: Redactie De Vonder Heemkundekring De Vonder

Functies: Redactielid en layout-medewerker

De huidige redactie bestaat uit 6 leden.

De werkgroep redactie stelt 4 keer per jaar het verenigingsblad De Vonder samen. Dit doet ze door artikelen over cultuur en historie te verzamelen, deze zo nodig te bewerken of ze zelf te schrijven.

Omdat 2 redactieleden hebben aangegeven op termijn te willen stoppen met hun werkzaamheden voor De Vonder zoeken we 2 nieuwe redactieleden.

We zoeken mensen die interesse hebben in de cultuur en historie in het algemeen en specifiek van de gemeenten Asten en Someren en het fijn vinden om met enige regelmaat hierover artikelen te schrijven en/of te redigeren.

Momenteel maakt de redactie voor het publiceren naar tevredenheid gebruik van een (standaard) systeem van de uitgeverij Editoo.

Zie voorbeelden op onze website
<http://www.heemkundekringdevonder.nl/bs/de-vonder-blad.php>

Ondanks de tevredenheid over het huidige blad zijn we op zoek naar vernieuwing en met name verbetering van de lay-out mogelijkheden van ons verenigingsblad.

Daarom zoeken we tevens voor aanvulling van de huidige redactiewerkgroep naar 1 of 2 mensen die kennis en ervaring hebben met lay-outprogramma's, en tevens affiniteit hebben met het uitgeven van ons cultuur-historisch blad.

Voor nadere informatie kunt u contact opnemen met secretariaat van onze vereniging www.hkkdevonder@xs4all.nl

80 JAAR OORLOG 1568-1648, OOK IN ASTEN

Hans van de Laarschot

1. Astense gevangenen terughalen in Heusden bij de Maas

Het thema van de Maand van de Geschiedenis (oktober) is Opstand, oftewel de Tachtigjarige Oorlog. Asten en omgeving ontkwamen niet aan de strijd. Regelmatig gebeurde er van alles, waarvan de Astenaren en het dorp de dupe waren.

In 1621 zijn een aantal Astenaren door de Gewel-digen provoost van Heusden gevangen genomen. Asten heeft niet op tijd haar contributie voor de legerstroepen afgedragen. Aert Gielis, Bernaert Idelet en Jan Peetersen worden gegijzeld in het provoosthuis. Aert Gielis was de klos, omdat hij dat jaar een van de twee borgemeesters is en zij zorgen voor de dorpsfinanciën. Drie andere dorpingen worden uitgezonden naar Heusden bij de Maas om hen vrij te krijgen. Ceel Peter Jacobs en de Astense schout gaan op 23 augustus 1621 met voerman Henrick Janssen op weg. Eerst naar Eindhoven, waar ze wildbraad kopen. Vermoedelijk om de Gewel-digen gunstig te stemmen. In Liempde leggen ze aan bij een herberg, vooral om het paard wat rust te gunnen. Dat doen ze op de terugweg bij een herberg in Boxtel. Voor het paard kopen ze daar haver. De in Heusden gegijzelde Astenaren brengen ze niet mee. Daarvoor zal nog een reis naar het Maasland nodig zijn.

2. Twee koeien vrijwaren Asten van oorlogsgeweld

Asten werd regelmatig bezocht door legerstroepen, waarbij onder dreiging van alles werd gevorderd. Geld, vervoer, gidsen, eten, kost en inwoning; alles wat de soldaten en hun aanvoerders nodig hadden. In 1623 gingen Aert Gielis en Jan Thijssen naar Helmond. Daar betaalden ze Art den Hoymaker zeven gulden voor twee koeien. Die beesten waren door het dorp aan de legerstroepen in Nijmegen geschonken om ons dorp in alles te respecteren. Voor de koeien betekende dit hun levenseinde. Aert en Jan droken er in Helmond een pot bier op.

3. Gevangen soldaat bij Adriaen Lintermans

Op 16 maart 1624 kwam de oorlog binnen bij As-

tenaar Adriaen Lintermans. De vorster van Asten bracht hem een tamboer, die een gevangen genomen vijand bij zich had. Adriaen werd opgedragen die twee te eten en te drinken te geven. Ja, ook de ge-vange kreeg te eten en een kan bier. De kosten kwamen natuurlijk voor rekening van het dorp.

4. Astenaren gekneveld bij de molen van Someren

Op 19 augustus 1625 bereikte Asten het bericht dat enkele van haar dorpingen gekneveld zijn bij de molen van Someren. Er werd nadere informatie ingewonnen en op verzoek van de Astense bevol-king gaven de schepenen van Asten toestemming een groep schutters naar Someren te sturen. Zij kwamen terug met twee gevangenen in bande van ijser.

Algemene informatie

Redactie:

Ad Verrijt, Hemelberg 59, 5721 CP, Asten
0493-688388

Anneke Blankennagel, Jac Jöris,
Ricus van Neerven, Piet Sniijders en Gerard ten
Thije

Mailadres voor inzenden kopij:
redactie@heemkundekringdevonder.nl

BESTUUR HEEMKUNDE:

Voorzitter: Jan van de Rijdt Tel. 0493-694957
Secretaris: Martien Verdonschot Tel. 0493-693498
Penningmeester: Hans van Strijp Tel. 0493-380493
Leden: Cor Fransen Tel. 0493-693421
Paul Gianotten Tel. 0493-472350

Gezinsabbonementen HKK De Vonder
€ 30,00 per jaar
Opgeven bij het secretariaat of het Heemhuis
Molenstraat 10 te Someren
ISSN 1387-2079

fotografen

Foto voorpagina: Maria van Neerven
Foto achterpagina: Maria van Neerven

BURENGERUCHTEN

De Effenaar van Lieshout heeft een paar interessante onderwerpen aangeroerd over wat we hier van de Beeldenstorm gemerkt hebben. Ook geven zij een terugblik op de Brabantse onderwijzer van de 19e eeuw: ongeletterd, meestal dronken en protestant. Verder gaan ze met de tijd mee: de naam Heemkundekring wordt gewijzigd in Erfgoedvereniging. Je kunt je maar ergens druk over maken.

Heem Son en Breugel geeft een jaarverslag van 1918. Afgaand op het jaartal zou je een zorglijk relaas verwachten over WO I, maar niets daarvan. Son heeft het te midden van het oorlogsgeweld alleen over de eigen perikelen: de distributie, het onderhoud van het gemeentehuis, de drankvergunning en de Spaanse griep. Het hemd is hier nader dan de rok.

Helmonds Heem heeft een uitgebreid artikel over De Gruijter. De oorspronkelijke naam werd veranderd in De Gruyter omdat de puntjes op de ij te duur waren voor de reclame. Dat tekent ook een beetje de zuinigheid van het bedrijf en verklaart de bijnaam Piet de Dief. Hoewel de bijnaam eigenlijk afkomstig is van een ontvanger van de tienden, eeuwen daarvoor. De Gruyter is in Brabant bekend

vanwege het in Jugendstil gebouwde handelspaleis in Den Bosch. Het begin van de Gruyter ligt al in de 19e eeuw met een zaadhandel en een grutterij die zich vooral op de boeren richtte. Met een “paardengrutmolen” als aandrijving. De zaken gingen goed dank zij handigheidjes als wisseltrucs en het afknopen van puntzakken. De grote concurrent was de boerenbond, die kocht alle zaaizaad op. De Gruyter ging uiteindelijk ten gronde aan het vasthouden van de verkoop van eigen producten, niet meer passend in de tijd. In 1979 werd het bedrijf verkocht aan de SHV.

Gemerts Heem kan schermen met de status aparte die het tot aan de Franse tijd gehad heeft, maar hoe is dat ontstaan? Niet rechtstreeks door de Duitse Orde zoals vaak gedacht wordt. In de 12e eeuw waren de Heren van Gemert de baas. Op een gegeven moment werd het erfgoed verdeeld. De erfgenaam van wat nu ongeveer Handel is kwam op een kruistocht in contact met ridders van de Duitse Orde en sloot zich daarbij aan. De invloed van de Orde breidde zich uit tot Gemert. De heerlijkheid bleef bestaan maar de Commanderij nam het gezag geleidelijk over. Dankzij de machtige Duitse Orde heeft Gemert zijn zelfstandigheid zo lang kunnen bewaren.

De Drijehornickels uit Nuenen heeft een waardig jubileumnummer. Met een spannend onderduikverhaal van Alfred van Cleef, de zoon van de man die als Jood jarenlang ondergedoken heeft gezeten in Nune Ville, het van Goghhuus. Met een verborgen geschiedenis die nu pas bekend wordt. Verder een artikel over de Rode Hond, de dysenterie die in Brabant duizenden slachtoffers maakte. De overheid maande de betrokkenen om thuis te blijven: met regels als: “dat niemand uijt eenig huijse off wooning alwaar de ziekte is, zich zal hebben te begeben inde kerke off andere publicque plaatsen war samenkomste van mensen zijn.” Huisarrest heet dat tegenwoordig. Een laatste redmiddel was het rood zijden draadje van Sint Lucia om je nek.

Heemkronyk (Heeze). Een uitgeschreven lezing van Ad Maas over de Gouden Helm: alle mogelijke verklaringen rondom de Helm krijgen hier aandacht. Ad neigt naar de verklaring dat de helm verloren is gegaan bij een gevecht of een schermutseling waarbij niemand is omgekomen en waarbij de helm is achtergebleven. Maar de discussie is nog lang niet over. Verder een interessante terugblik op de correspondentie van baron Jan Diederik van Tuyll van Serooskerken met zijn Johanna Catharina.

Een briefwisseling tussen mensen in adellijke kringen. Leuk om te vergelijken met onze appjes. Aardig detail: wie een brief kreeg, moest (mocht) voor 1852 zelf de porto betalen: erezaak.

Gerard ten Thije

Indien onbestelbaar:
H. Wijnen, Dorpstraat 22, 5711 GP Someren

Vrienden van Heemkundekring de Vonder

Acfis Business Centrum, Ter Hofstadlaan 75, 5711 VV Someren
René Berkvens Bloemenarrangementen, Jan van Havenstraat 32, 5724 AV Ommel
E T B Willem Bos, Trasweg 5, 5712 BB Someren-Eind
Dakdekkersbedrijf Joan Meeuws, Liesberg 14, 5712 JL Someren
Driessen Advies & Beheer Witvrouwenweg 12, 5711 CN Someren
Geven Aannemersbedrijf BV, Ommelseweg 48, 5721 WV Asten
Hotel CENTRAAL, Wilheminaplein 3, 5711 EK Someren
Isi & Peggy's Knipperij, Wilhelminaplein 15a, 5711 EK Someren
Isobouw Systems BV, Kanaalstraat 107, 5711 EG Someren
van Kaam Netwerk Notarissen, Postbus 111, 5710 AC Someren
Notaris Kessels, Wilhelminastraat 30-32, 5721 KK Asten
Larco Foods BV, Industrielaan 10, 5711 CX Someren
Leenen Someren Beheer BV, Dr. Einattenlaan 28, 5711 AW Someren
Leenen Steengoed BV, Vaarselstraat 34, 5711 RE Someren
Garage Linden, Ter Hofstadlaan 140, 5711 VZ Someren
MIDAS Winkels, Markt 10, 5721 GE Asten.
Partycentrum De Platte Vonder, Nieuwendijk 10, 5712 EM Someren-Eind
Autobedrijf Stienen Someren BV, Boerenkamplaan 21, 5712 AA Someren
A.H.Verberne Holding BV | v.d. Eijndelaan 60, 5712 BR Someren-Eind
Verbugt IT, Zagershof 1, 5721 HX Asten
Harrie Welten (Jumbo), Kuilvenweg 6, 5712 GX Someren
Wijnen Bouw en Service, Dorser 2, 5711 LE Someren
P. van der Zanden, Jan v.d. Diesduncstraat 17, 5721 VN Asten

*Vrienden van de Heemkundekring maken onze activiteiten mogelijk.
Hebt u interesse? Info: bestuur Heemkundekring De Vonder*